

ігнорувати аргументи, не піддаючи їх аналізу. Це означає, що стан свідомості після смерті потребує дослідження за допомогою постнекласичної методології, яка враховуватиме суб'єктивність свідомості та релігійне пояснення феномену смерті, яке може розкрити нові духовні грані людського буття.

*С.Ковцуняк** (м. Івано-Франківськ)

РЕЛІГІЙНІ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ НАСТАНОВИ В ДАВНЬОРУСЬКІЙ ЗБІРЦІ АФОРИЗМІВ «БДЖОЛА»**

Упродовж свого існування український народ створив скарбницю знань, за допомогою яких у різні історичні періоди виховувалися підрастаючі покоління в душі любові до людини, довкілля, готовності долати зло та потворність у житті. В усній формі серед різних верст населення України побутував поетичний і прозовий фольклор, в якому містились поради дітям і дорослим.

Проте з древніх часів на території нашої держави існувала інша, більш стабільна форма збереження й передачі мудрих настанов, цінностей, ідеалів – писемна. За свідченням вітчизняних істориків, розквіт писемної культури, а разом з нею й моральності, припадає на період Київської Русі, часи прийняття й поширення християнства. Власне, християнство внесло динаміку в життя і стало домінуючим репрезентантом моральності. Християнська релігія повернула людину в бік моральних цінностей, які по-справжньому збагачують її, підносячи до рівня життя духу, й спонукала до пошуку смислотворчих орієнтирів існування. Запровадження християнства на Русі вплинуло на ціннісну орієнтацію народу, надаючи найбільшій актуальності проблемам морально-етичного вдосконалення й духовного очищення. Саме в той час із Візантії на терени України було завезено та перекладено значну кількість літератури релігійного й світського характеру.

Усі жанри давньокиївської писемності засвідчують тогочасну глибину усвідомлення й переживання морально-етичної проблематики. Читання священних текстів й агіографічної літератури є вагомим чинником для релігійного піднесення українського народу, збереження

його моральності. На особливу увагу заслуговують й давньоруські пам'ятки світського змісту. Тут народна свідомість знаходила для себе надихаючі приклади, мудрі напучення, взірці поведінки.

Сьогодні, коли мова йде про цінність морально-етичних настанов, зафіксованих давньоруською літературою, маємо на увазі не лише реставрацію ідеалів тієї далекої епохи. Сягаючи прийнятного загальноцивілізаційного рівня, українці повинні виходити з власного неповторного місця в культурно-історичному просторі, зберігати національний характер та здобутки.

Понад сто п'ятдесят років тому розпочався цілеспрямований пошук й оприлюднення давньоруських рукописів. В той період розгортається новий етап українського національного життя, виразники якого звертається до досвіду й надбань (зокрема, морально-етичних) Київської Русі у перспективі історичного й культурного самоусвідомлення українства (М. Максимович, М. Костомаров ін.). Важливою передумовою сучасних текстологічних, релігієзнавчо-філософських досліджень оригінальних та перекладних джерел стали наукові роботи М. Безобразової, М. Грушевського, В. Зеньковського, І. Срезневського, І. Франка, В. Щурата та ін.

Дедалі виразнішу картину давньоруської культури з її моральними акцентами подають В. Адріанова-Перетц, М. Алпатов, Г. Вагнер, Б. Греков, М. Гудзій, Д. Лихачов, О. Панченко, Б. Рибаків, М. Тихомиров, Д. Чижевський, М. Димник та ін. дослідники. Важливість морального виміру давньокиївської духовності підкреслюють В. Горський, М. Громов, С.Кримський та ін. Сучасний етап розвитку релігієзнавчо-філософських поглядів давньоруського періоду активно відзначається працями наукових співробітників Інституту філософії НАН України та ін. Історико-педагогічні аспекти морально-інтелектуальних надбань Київської Русі висвітлюють напрацювання В. Парашич, С. Литвинова, О. Любара, М. Стельмаховича та ін. Опираючись на здобутки істориків, філософів, педагогів, відтворюємо загальні уявлення про світоглядну морально-етичну думку України-Русі.

Отже, сьогодні у національно-культурному житті України підвищується роль глибоких теоретичних розробок, особливо в маловивчених галузях історії вітчизняної давньоруської духовної культури. Через те об'єктом нашої розвідки є українська світоглядно-релігійна думка XII - XIII ст., що потребує розкриття морально-етичного змісту однієї з найбільш популярних та найменш проаналізованих збірок висловлювань – давньоруської "Бджоли". Відтворення смисложиттєвих й антропологічних уявлень, морально-етичних настанов, що знайшли своє

* Ковцуняк С.І. – аспірантка кафедри релігієзнавства та теології Прикарпатського університету ім.В.Стефаніка (м.Івано-Франківськ).

** © Ковцуняк С.І., 2004

відображення у тексті пам'ятки стане метою й завданням нашої подальшої роботи.

Ведучи мову про "Бджолу" як збірку висловлювань, зазначимо, що останні є, передусім, висловами морально-повчального змісту, напученнями, що містять у собі якийсь моральний чи життєвий принцип. Власне, вислів є так званим підсумком певного узагальнення чи низки спостережень над виявами духовного життя людини. Він виникає з природної людської потреби в синтетичній, легкозасвоюваній формі дати уявлення про те чи інше суспільне або моральне явище. Відтак вислів є початком моральної та релігійної свідомості. Порівнюючи вислів і прислів'я як форми моральних настанов, звернемо увагу на те, що перший є витвором ученого, мудреця, книжника, освіченої людини, він має особистісний, персональний характер. Проте спільною ознакою є те, що вислови походження народного й авторського були освітніми засобами.

Отже, давньоруську збірку коротких дидактичних афоризмів "Бджолу" використовували для відповідей на питання, як жити у світі. Вислови цієї збірки "формували у читача філософсько-етичну свідомість, розширювали світогляд, навчали афористичного мислення, лаконічності думки..." [Горбаченко Т. Г. Вплив християнства на становлення писемної культури Русі-України: релігієзнавчо-філософський аспект: монографія - К.: Академія, 2001.- С. 94]. Нині наукових досліджень, спеціально присвячених "Бджолі", небагато. Більшість дослідників (П. Безсонов, А. Михайлов) вважають за укладача збірки відомого православного церковного діяча й богослова Максима Сповідника (580 – 663.). Візантійський автор у своїй антології обмежився моральними питаннями, що й принесло пам'ятці величезну славнозвісність. Текст твору порушує світоглядно-етичні й життєві питання. Його складають цитати Нового Завіту, Старого Завіту, Отців Церкви, численних античних авторів.

Зміст "Бджоли" привертає до себе увагу органічним синтезом християнської ідеології та античної філософії. Творчий талант Максима Сповідника знайшов передусім свій вираз у поєднанні умоглядної античної філософії з діяльним християнством. Цей мислитель писав: "Розум, схильний до діяльного життя, вимагає розсудливості, а схильний до споглядального – відання. Перша веде сподвижника до розрізнення добротності від пороку; друга ж причасника свого уводить у пізнання властивостей безтілесних і тілесних істот. Дару ж богословського сподобляється розум тоді, коли на крилах любові, перелетівши все вищесказане, й, перебуваючи в Бозі, духом споглядає властивості Його, скільки розуму людському те можливо". Далі він висновує: "Сильний є муж, який поєднав із діяльністю відання: тією гасить пожадливість до

Бога, а цією надихає розум й здіймається до Бога" [Святой Отец наш Максим (Исповедник) о любви в четырех сотнях. Изд. 4-е.- М., 1845.- С. 27]. Таке практично-духовне освоєння світу стало магістральним у православному християнстві, воно знайшло продовження в українському християнстві.

За влучним спостереженням відомого історика античної культури Ф. Зелінського: "У поступі кожного народу існували системи чистої етики (найвища ступінь моральної досконалості, яку здатен досягнути розум, незалежної від оточуючого життя) та етики практичної, яка безпосередньо здійснюється життям особистостей. Остання має швидше повчаючий, ніж наказовий характер, вона проповідує моральний обов'язок, усвідомлюється не як накинута щось ззовні, а як породження нашої власної, заплідненої моральним законом, природи. Саме такої етиці позасвідомо підкоряються особистості. Вона є духом часу. Власне, завдяки цьому практична етика стає цікавим предметом для історика" [Зелинский Ф. Ф. Античная гуманность // Зелинский Ф.Ф. Соперники христианства.- М., 1996.- С. 171 – 173]. Зразком такої етики, за нашим переконанням, є релігійно-етична система "Бджоли".

Необхідно зазначити, що в змісті давньоруських збірок найбільш важливі з точки зору їх автора чи укладача тексти розташовувалися переважно на початку рукопису. Максимально значимими для укладача "Бджоли", і відповідно для читачів (які знали, що на початку будь-якого тексту наявні найцінніші висловлювання) були релігійно-моральні культурні вартості, ідеї, чесноти: 1) добротності; 2) мудрості; 3) чистоти й цнотливості; 4) мужності й міцності; 5) правди. Саме така ієрархія вимальовується при розгляді перших п'яти глав нашого тексту.

Водночас категорії, що розглядаються (йдеться про категорії й поняття, які містяться у заголовках глав), відображають структуру феномену тогочасної моралі. Вони позначають осмислення людського буття й існування, утверджують реальність належного. Ці категорії виступають не лише як засоби пізнання, а також як екзистенційно-практичні форми освоєння соціально-історичної реальності. Їх аналіз допомагає розв'язати завдання максимально автентичного розуміння давньоруської свідомості й давньоруського суспільства як цілісної внутрішньо диференційованої системи.

Дані категорії можна розглядати і як культурні цінності – загальнозначущі принципи, що становлять основу тогочасної культури, відіграють констатуючу роль щодо неї, визначають спрямованість діяльності її репрезентантів, їх інтенції, мотивацію мислення й учинків. Такі культурні цінності й анти-цінності утворювали чітку й однозначну

систему релігійних християнських православних морально-етичних координат, які можна вважати архетиповими для даного суспільства.

Якщо вважати, що ієрархічна побудова тексту пам'ятки відображає тогочасну ієрархію релігійно-моральних принципів, цінностей, морально-етичних категорій, то ми побачимо наступну градацію:

№ п/п	№ глави	Назва глави (рейтинг)	№ п/п	№ глави	Назва глави (рейтинг)
1	1	Про життєву доброчинність і про злість	16	26	Про гріх і про виправлення
2	3	Про чистоту і про ціломудрість	17	28	Про турботу і безтурботність
3	4	Про мужність і про міцність	18	32	Про працелюбність
4	5	Про справедливість	19	35	Про правду і брехню
5	6	Про братолобство і про дружбу	20	47	Про заздрість
6	7	Про милостиню	21	48	Про дозволене і недозволене
7	10	Про брехню і про наклепи	22	51	Про помилковість
8	11	Про підлесливість	23	52	Про звичай
9	12	Про багатство, бідність і користолобство	24	54	Про закон
10	13	Про поміркованість	25	56	Про шляхетність і ницність
11	16	Про повчання	26	59	Про доброту і незлопам'ятність
12	18	Про багатство і про бідність	27	61	Про те, як слід шанувати доброчинців і уникати зло
13	19	Про злість і гнів	28	62	Як близько людині до гріха і далеко до доброчинності
14	22	Про крадіжки і образи	29	64	Про правду і образу
15	23	Про повагу до батьків	30	70	Про старість і юність
			31	71	Про терпіння і терпеливість

Із запропонованої таблиці, видно в якому порядку розташовані актуальні морально-етичні проблеми, які стояли перед давньоруським суспільством у XII ст.

Ми бачимо, що у тексті домінує етична проблематика. Назва глав репрезентує наступні етичні категорії: 1) моральної свідомості – справедливість, відповідальність, добро і зло; 2) моральної

самосвідомості – чистота, цнотливість, сором, розкаяння; 3) етичної діяльності – свобода волі, доброчинність, працелюбність; 4) моральних відносин – братолобність, дружба, милостиня. Про кожну з перелічених морально-етичних категорій у змісті "Бджоли" є певна кількість записаних афоризмів із відомих й не установлених нами першоджерел.

Для забезпечення більш чітких уявлень про формування, розвиток, закріплення моральних категорій людей наведемо приклад таких процесів у досліджуваній пам'ятці. Тут, передусім, нашу увагу привертає категорія справедливості. В одній главі їй присвячено 20 цитат, більшість із яких атрибуують античним авторам [Семенов В. Древняя русская Пчела по пергаменному списку // Сборник Отделения русского языка и словесности АН.- 1893.- Т 54.- №1.- С. 281-282]. Четверта заповідь Євангельського блаженства випереджує вислови про справедливість, чесність таких мудреців, як Соломон, Сирах, Ніський, Платон, Філіп (цар), Менандр, Малий Демосфен, Клітарх, Мосхіон, Гіперід, Філон, Агесілай, Піфагор, Сократ: "От Евангелия. Блаженни алчюще и жажуще правды, яко ти насытятся" [Там само.- С. 214].

З цієї невеликої за обсягом цитати читач має зрозуміти, що прагнення до правди повинно бути настільки сильним, наскільки сильне бажання голодного втамувати голод і спрагу. Прекрасно таке прагнення виражають біблійні Псалми царя Давида: "Як лине той олень до водних потоків, так лине до тебе, о Боже душа моя, душа моя спрагнена Бога, Бога живого!" (Пс. 41:2-3).

Голодним і спраглим правди Господь обіцяє, що вони наситяться. У євангельській заповіді йдеться про насичення духовне, яке полягає у внутрішньому, душевному мирі, у спокої сумління, в оправданні й помилуванні. Це насичення у тутешньому житті, на Землі, буває тільки частковим. Але голодним і спраглим правди більше за всіх Господь відкриває таємниці Царства Свого, і серце їхнє і в цьому світі насолоджується пізнанням відкритих у Євангелії Божих істин. Повне ж насичення, тобто повне задоволення святих прагнень людського духу (а звідси і вищу радість, блаженство) вони отримують у майбутньому, вічному, блаженному житті з Богом; як і говорить вище згаданий Псалмоспівець: "А я вправді побачу обличчя Твоє, і, збудитвшись, насичуюсь Твоею подобою!" (Пс. 16:15) [Слобідський С. Закон Божий. Підручник для сім'ї та школи. Вид. Третє.- Київ: Видавничий відділ УПЦ КП, 2003.- С. 539].

Формою вираження доброзичливого ставлення до ближнього може бути побажання Соломона: "Веса праведная, и мера праведная, и земля праведная да будет вам" [Семенов В. Древняя русская Пчела по

пергаменному списку // Сборник Отделения русского языка и словесности АН.- С. 214]. Поняття справедливості повинне займати основне місце у моральній свідомості людини. Поряд із побажанням справедливості, цитату мудреця пронизує й своєрідний вирок для тих, хто не завжди користується даною цінністю або ж користується нею, або ж використовує лише для своїх потреб. Справедливість у Соломона є й основним критерієм правосуддя, і умовною мірою людських учинків, і полем людської діяльності.

Керування уже цими двома настановами дозволить читачеві жити у згоді з власним сумлінням, яке ґрунтується на правді. Голос сумління для віруючого завжди є голосом Божим. Про це говорить у “Бджолі” й християнський мислитель Григорій Нісський: “Божия правосудья нашим нравом сподобится: каци ти суть таковая и Бог подаруеть”. Тобто люди повинні пам’ятати “...яким судом судити будете, таким же осудять і вас, і якою мірою будете міряти, такою відміряють вам” (Мт. 7:2).

Припускаємо, що укладач “Бджоли” мав намір підкреслити, що справедливості потребує людина на шляху досягнення високого соціального становища. У главі вміщені зауваження щодо неправдивих шляхів примноження майна (талентів): “Сирах. Стяжанья неправедная яко река исъхнеть, и персть праведная будет вам”; “Луче малое имание с правдою, нежели многое богатство бес правды”; “Агесилай. Не суди инем тяжющимся, преже даже не сам ся осудиши пред судьями”. Такі застереження, виведені з античних і ранніх християнських текстів, актуальні й до сьогодні. З особливою увагою до них слід віднестись й сучасникам, які інколи переконані, що мета виправдовує будь-які засоби, тобто майновий рівень малозабезпечених можна підвищити за рахунок злочинності. Користуючись кількома реченнями, автор звеличує бідну, але гідну, правдиву людину.

Водночас добрим словом згадується у порівнянні Менандра й багач: “Да грабитель. мя богат, негли убог, да обидеть мя лучшии мене, негли хужший. Уне бо есть терпети вышши себе насильство, негли пущших”. Вислів античного філософа знаходить своє відображення в українській народній творчості: “Краще з мудрим загубити, ніж із дурнем знайти”, яка, можливо, є його продовженням. До істини читача спонукають порівняльні ситуації, життєвими орієнтирами повинні стати мудрість, шляхетність, які навертають на дорогу справедливості й суд яких переноситься не так боляче.

У кількох наступних висловах визначається умова, окреслюються професійні якості людей, що мають намір чи владу судити інших. “ Не суди инем тяжющимся, преже даже не сам ся осудиши пред судьями;

Малыи Димостен рече.. Подобаеть судьям не прилагати к законьному повеленью человеколюбья, закона, ни горьчеишим законьнаго повеленья и осуженья. Быти, иже бо или приложит над осуженым, или уиметь деля кротости, то незаконьно есть; “Мосхион. Уне есть, по праву судивше, от осуженаго поношеному бити бес правды, нежели, неправо судивше, естеством по правде поношену быти”. Іншими словами, той, хто захоче стати суддею, має зважити, що звітуватиме перед найдосконалішим Розумом, (“Многа права не мнятся права, не испытано суд мысленьи”), власною совістю та абсолютними вічними цінностями.

В історії філософії абсолютні вічні цінності були предметом багатьох дискусій. Своєю оригінальністю ваблять нас погляди таких античних класиків, як Сократ і Платон. Відкидаючи релятивізм, вони чітко визначилися в тому, що абсолютні цінності існують, хоча існує також ієрархія цінностей.

Бесіди з усіма бажаними на етичні теми принесли Сократу безпрецедентну популярність. Виховання доброчесності він вважав головною справою кожної людини. Однак, за даними істориків філософії, у 399 році до н.е. Сократа звинуватили у розбещенні молоді і релігійній нечесності. Вироком народного суду його було засуджено на смерть й страчено [Слобідський С. Закон Божий. Підручник для сім’ї та школи. Вид. Третє.- С. 592]. “Бджола” змальовує короткий епізод – подає на роздум читача діалог філософа з дружиною: “Сократ. Сократа осудиша афинеи в пропасть въвержену быти, и жена его Ксандии плачущися, он же отвеща: “А ци велела ми, жено, по правде и по достоянию умерети” [Семенов В. Древняя русская Пчела по пергаменному списку // Сборник Отделения русского языка и словесности АН.- С. 53].

Дослідження сучасних вітчизняних істориків філософії допомагають детальніше зрозуміти даний вислів [Історія філософії: Підручник / Ярошовець В. І., Бичко І. В., Бугров В. А. Та ін.; за ред. В. І. Ярошовця.- К.: Вид. ПАРАПАН, 2002.- С. 98-102]. Сократівське “наведення” співрозмовника на істину, за твердженням філософів, підводить до усвідомлення того, що у пізнанні будь-якого явища (зокрема, справедливого) людина виходить на понятійний рівень розуміння одиничних явищ. Поступово піднімаючись до деякої вершини (Сократ називає її Благо [= Добро = Істина]), в якій сходяться всі менш загальні поняття, співбесідники досягають найвищих рівнів пізнання. Так на прикладі розгляду різних проявів доброчесності (мужність, розсудливість, благочестя, справедливість, знання) Сократ демонструє, що серед них є таке, що визначає собою решту. Наприклад, є два прояви людської поведінки: хоробрість і боягузтво. На перший погляд вони

відмінні тим, що хоробрий нічого не боїться, навіть смерті. Сократ же доводить, що відчуття страху притаманне всім людям. Різниця полягає в тому, що люди бояться лише різних речей. Боягуз боїться смерті, а хоробрий – ганьби. (Що стосується страху, то, трішки відхиляючись від раціоналістичної етики Сократа, його відносить інший античний мислитель Гіперід до основних причин правопорушення: “Ипирид рече. Двоея дея вина человеци от правды отступают, или страха ради или срама ради”). Смерті, вважає Сократ, не слід боятися, бо вона наздоганяє будь-кого, а те, що очікує з її приходом напевно, ніхто не знає. Тож, боягузи налякані смертю лише у зв'язку із власною необізнаністю. (У контексті аналізованого епізоду роль боягуза, тобто людини, що боїться смерті, належить жінці Ксантіпі). Хоробра людина знає, чого варто боятись – ганьби, що наздоганяє ще за життя. Таким чином, підґрунтям добродетності є мудрість, яка надає сенсу іншим її проявам. Знання постає як підґрунтя етики, а поганий вчинок є наслідком незнання. Звісно ж, вислів характеризує Сократа як розумну, хоробру особистість, яка вірить в істину.

Ім'я Сократа залишилось популярним упродовж тисячоліть. Безпосереднім і найталановитішим його послідовником був учень Платон. До абсолютних цінностей Платон відносив справедливість, чесноту, мудрість. За відомим його вченням про державу основою її досконалості є нерозривний зв'язок і взаємообумовленість індивідуальної добродетності і суспільної справедливості. Структуру досконалої держави утворюють класи виробників (селян, ремісників), воїнів, політиків-філософів. Зasadниче значення має четверта чеснота – справедливість. Вона притаманна всім, в т.ч. охоронцям внутрішнього спокою - воїнам (“Мужьство несть польза, аще несть правды”), покликана підтримувати існуючий порядок [Філософський енциклопедичний словник: Довідкове видання. Інститут філософії ім.Г.С.Сковороди НАНУ.- К.: Абрис, 2002.- С. 484].

Про таких людей подає зауваження Платона і досліджувана нами пам'ятка: “Платон. Честен есть, иже ничтоже неправды творить, честней же есть сугуб, иже дерзновенья никоегоже не даст неправду деющим: он бо единого венца достоин есть, а си многа”. Мабуть, двічі шанованими Платон називав саме відважних, мудрих політиків – філософів, що в стратегічних діях керуються категорією справедливості.

Аналіз глави про справедливість логічно завершить вислів Піфагора, завдяки якому читач мав підсумувати й усвідомити всю важливість сумлінного життя: “Пифагор. Зле стражет своми страстьми мучим и свестьми, иже кого обидел, неже бьем по телу ранами и боден”.

Отже, моральна свідомість авторів у “Слові про Правду” передається читачеві, співбесіднику у вигляді понять, переконань, ідеалів. Вислів одного вчителя-філософа доповнюється зауваженнями, застереженнями, повчаннями інших, що в сукупності становить змістовний матеріал для розвитку й удосконалення моральних якостей особистості людини. Крім того, наші сучасники мають нагоду наблизитись й відчути емоційність світоглядних уявлень мислителів різних етапів античності та середньовіччя.

Розгляд лише одного морального поняття дає підстави говорити про вміння Максима Сповідника не лише органічно поєднувати умоглядну античну філософію з діяльним християнством, а й висвітлювати багатогранність та функціональне призначення багатьох інших моральних понять. Застосовуючи такі доречні погляди й вказівки, людина об'єктивніше диференціюватиме прояви моральних категорій, удосконалюватиме себе в умінні вірно оцінювати вчинки, вибирати форму поведінки, нести відповідальність за неї.

Поняття “настанова, повчання, навчання” сьогодні слід розглядати не лише в релігійно-філософському аспекті, а й у сукупності з іншими галузями гуманітарного знання, зокрема педагогічними. Дослідження вітчизняних педагогів доводять, що всі моральні норми доступні й дітям [Вишневський О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів.- Дрогобич: Коло, 2003.- С. 162-513].

Відтак, окремі морально-етичні настанови давньоруської “Бджоли” адресувалися й адресуються не лише дорослим, а й дітям дошкільного, молодшого, середнього та старшого шкільного віку відповідно до індивідуальних уявлень про мотиви виникнення добрих і поганих учинків, їх наслідки. Такі настанови слугували й слугують нині засобом прищеплення навичок моральної поведінки, допоможуть забезпечити зв'язок підростаючого покоління з попередніми історичними періодами, розвинути інтерес до давньоруської літературної спадщини.

Таким чином, морально-етичні настанови давньоруської збірки афоризмів “Бджола” належать до кола філософських, релігійних, педагогічних та ін. зацікавлень. У центрі антропологічних уявлень таких настанов виступає образ людини, що прагне духовної досконалості. Морально-етичні напучення охоплюють категорії моральної свідомості, моральної самосвідомості, етичної діяльності, моральних відносин. Укладач “Бджоли” – Максим Сповідник творчо поєднав християнську ідеологію й античну філософію при доборі глав із морально-етичними та

іншим змістом, різнобічно висвітлив функціональне призначення багатьох релігійно-філософських моральних понять, принципів та ідеалів.

*В.Куровський** (м. Київ)

СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ЕТНІЧНА РЕЛІГІЯ: СУТЬ ТА ОСНОВНІ ТЕЧІЇ**

У зв'язку із зростанням релігійності населення України є потреба глибінніше дослідити нові релігійні рухи, що з'являються на наших теренах. Зокрема розглянути проблему сучасного українського язичництва. Враховуючи те, що кількість віруючих та прихильників неоязичницьких віровчень зростає з кожним роком, це робить дослідження цього феномену досить актуальним. Тема язичництва і неоязичництва все частіше починає підніматись на наукових релігієзнавчих конференціях, висвітлюватись у навчально-науковій літературі та пресі. Об'єктом цього дослідження є три найбільші неоязичницькі релігійні рухи України: Об'єднання Рідновірів України, Собор Рідної Української Віри та Родове Вогнище Рідної Православної Віри. Предметом нашого дослідження виступатимуть їх філософські, світоглядні, морально-етичні та культові (обрядові) особливості, а також історія їх розвитку та перспективи на майбутнє. За характером дослідження робота носить філософсько-релігієзнавче спрямування. Метою праці є спроба в основних рисах з'ясувати суть сучасного язичництва, зокрема й самого терміну та провести порівняльну характеристику світогляду, діяльності та перспектив розвитку трьох головних рухів. В процесі підготовки роботи нами були використанні першоджерела конфесійної літератури та періодики, а також наукові публікації різних авторів. Це "Віра Предків наших" В.Шаяна, "Волховник. Правослов", "Волховник. Карби язичницького віровчення" та "Велесова Книга. Волховник" Г.Лозко, "Наука Рідної Віри" О.Безверхого, "З Богами у Триглаві. Карби віровчення Рідної Православної Віри" В.Куровського. Серед українських релігієзнавців питанню дослідження язичництва та неоязичництва найбільшої уваги приділяє професор А.Колодний. Саме завдяки його статтям в

* Куровський В.В. – аспірант Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України.

** © Куровський В.В., 2005

"Українському релігієзнавстві", "Релігієзнавчому словнику", "Історії релігії в Україні", редагованому ним "Академічному релігієзнавстві" формується наукова думка на вище означену проблему. У цьому ж напрямку також в Україні працюють Б.Лобовик, Т.Беднарчик, Р.Миколаїв та інші дослідники. Дана робота покликана дати більш ширші відомості щодо перспектив розвитку української етнічної релігії.

Перш за все, необхідно відмітити, що поняття "язичництво" (а відповідно і похідне від нього - неоязичництво) у науці загалом та релігієзнавстві зокрема є невизначеним і суперечливим терміном, який "...набуває смислового навантаження залежно від того, хто і для чого ним користується".¹ "Релігієзнавчий словник", виданий Інститутом філософії НАНУ свідчить: "Язичництво" - сучасна назва давньої релігії, що існувала до прийняття світових релігій у всіх народів.² В той же час, основна маса віруючих та прихильників дохристиянської віри з цим терміном категорично не погоджуються і вважають його образливим та таким, що принижує їх гідність. Для прикладу у Духовному віснику Рідної Православної Віри читаємо "...далекі від справжньої традиції люди відриваючись від народу, відкидають справжню родинність і звичаї, називають себе язичниками чи ще якимось і творять свої, не перевіренні досвідом поколінь (не священні) обряди, ритуали, віри та конфесії"³. В той же час та частина сповідників української етнічної віри, що визнають термін "язичництво", не погоджуються з терміном "неоязичництво". Так, українські язичники Об'єднання Рідновірів України (ОРУ), називаючи себе "традиційно-язичницьким" рухом, що ставить собі за мету відродження рідної дохристиянської віри та повернення своєму народу втрачених рідних духовних цінностей і чеснот, одночасно категорично відмежовуються від поняття "неоязичницький" рух.

Християнські ієрархи по-біблійному розглядаючи "язичництво", як у минулому, так і у сучасності, стверджують "Язичництво без всякого сумніву є зло... З точки зору Одкровення, язичництво розглядається як зрада Богу (Саваофу-Єгови, Христу прим. авт) як визнання другого життєвого блага, крім нього"⁴. Звідси виходить, що будь-яка віра чи

¹Колодний А. Язичництво як релігійний феномен // Українське релігієзнавство.-№27-28.- С. 48.

²Релігієзнавчий словник / за ред. Колодного А., Лобовника Б.- К., 1996.- С. 387.

³Духовний вісник Рідної Православної Віри №1 листопад 7511р. (2003р) стаття "Сутність Священного Звичаю"

⁴Висарион. Язычество, как выражение утилитарных и чувственных стремлений человеческой природы. Почаев.Волын.Губ. Типография Почаево-Успенской Лавры, 1905.- С. 5.